

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Tarihsel Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler: Jeopolitik, Kapitalizm ve Devletler Sistemi

Faruk YALVAÇ

Doç. Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Yalvaç, Faruk, “Tarihsel Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler: Jeopolitik, Kapitalizm ve Devletler Sistemi”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 38 (Yaz 2013), s. 3-28.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Tarihsel Sosyoloji ve Uluslararası İlişkiler: Jeopolitik, Kapitalizm ve Devletler Sistemi

Faruk YALVAÇ*

ÖZET

Bu makale uluslararası ilişkiler kuramında son yıllarda giderek disiplinin temel gündemini oluşturmaya başlayan tarihsel sosyoloji ve uluslararası ilişkiler kuramı arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu çerçevede tarihsel sosyolojinin geçirmiş olduğu aşamaları ve temel tartışmaların bir analizini yapmaktadır. Tarihsel sosyoloji çalışmaları 1970'li yıllarda Weber'in görüşlerinin hâkim olduğu bir dönemden sonra bugün daha çok tarihsel materyalist yaklaşımların ağırlıklı olduğu bir aşamaya gelmiştir. Bu tartışmaların odak noktası "uluslararası"na tarihsel materyalist bir yaklaşımın nasıl geliştirileceğidir. Konuyla ilgili tartışmalar kapitalizm-devletler sistemi ilişkisi ile uluslararası tanımlamak için kullanılan eşitsiz ve birleşik gelişme (EBG) kavramları etrafında yoğunlaşmıştır. Makalede bu tartışmalar tanıtılmakta ve sonuç bölümünde tarihsel sosyoloji çalışmalarının uluslararası ilişkiler kuramı açısından önemi ve potansiyel katkıları vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel Sosyoloji, Kapitalizm ve Devletler Sistemi, Tarihsel Materyalizm, Eşitsiz ve Bileşik Gelişme (EBG), Yeni-Weberci Yaklaşımlar.

Historical Sociology and International Relations: Geopolitics, Capitalism and State System

ABSTRACT

This article attempts to critically address the development of the relation between historical sociology and international relations theory. It evaluates the main stages of the historical sociological approaches in IR and the main issues of contention. Historical sociological approaches to IR have evolved from a Weberian stage in 1970s and 80s to a point where it is heavily dominated by historical materialist approaches today. The focus of these debates is to develop a historical materialist understanding of the "international" so far dominated by ahistorical and positivist conceptions. The article discusses the relation between capitalism and the state system and the concept of uneven and combined development (UCD) as the major points of discussion within the historical materialist historical sociology. The article concludes by addressing some of the crucial issues of contention for the future development of a historical sociological analysis of IR.

Keywords: Historical Sociology, Capitalism and the State System, Historical Materialism, Unequal and Combined Development (UCD), Neo-Weberian Approaches to Historical Sociology.

---

* Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, ODTÜ, Ankara. E-posta: fyalvac@metu.edu.tr.

Bir gün... iç ve dış politikayı birleştiren bir kuram geliştirilebilir... Birisi bunu yapıcaya kadar uluslararası politika öğrencileri ayrı ayrı iç ve dış politika kuramı geliştirseler iyi olur.¹

Giriş

Uluslararası İlişkiler (UI) disiplini son otuz yılda büyük bir değişim içine girmiştir. Bir taraftan yeni-gerçekçiliğe yöneltilen eleştiriler, diğer yandan gelişen pozitivizm sonrası yaklaşımlar uluslararası ilişkiler çalışmalarına büyük bir dinamizm ve renk katmıştır. Bu makale söz konusu farklı yaklaşımlar arasından tarihsel sosyolojinin uluslararası ilişkiler disiplininde nasıl geliştiğini ve temel tartışma konularını tanıtmak ve genel bir değerlendirme sunmak amacıyla yazılmıştır. Makalenin temel kaygısı Türkiye’de yapılan uluslararası ilişkiler ve dış politika çalışmalarında tarihsel sosyolojik yaklaşımların mevcut olmayışı ancak potansiyel olarak bu inceleme alanının Türk siyasal hayatını ve dış politikasını anlamada çok önemli açılımlar taşıdığıdır. Bu hedef çerçevesinde makale tarihsel sosyoloji yaklaşımlarının temel tartışmalarını tanıtmak ve uluslararası ilişkiler kuramındaki yerini göstererek bu konularla ilgilenen araştırmacıların önünü açmaktadır. Makalenin birinci bölümünde UI ile tarih ve sosyoloji arasındaki ilişkiye değinilecektir. İkinci bölümde tarihsel sosyolojik çalışmaların ilk ve ikinci dönemini oluşturan Yeni-Weberci tarihsel sosyolojik yaklaşımlar, üçüncü bölümde ise tarihsel materyalist tarihsel sosyoloji tanıtılacaktır. Makale genel olarak tarihsel sosyolojinin uluslararası ilişkilere, daha özgül olarak da tarihsel materyalist yaklaşımların UI tarihsel sosyolojisine katkısı ile ilgili gözlemlerle sona ermektedir.

Tarihsel sosyoloji çalışmalarının UI disipliniyle ilgili öne sürdüğü en önemli iddialardan biri UI kuramının temelini oluşturan tartışmaların aslında belli mitlere dayandığı ve bunların artık disiplindeki temel tartışmaları yeterli ölçüde yansıtmadığı gerçeğidir.² Bu mitlerin en önemlilerinden biri disiplinde neyi çalıştığımız, diğeri ise nasıl çalıştığımız ile ilgilidir. Neyi çalıştığımız ile ilgili tartışmaların başlangıç noktasını 1648 Westphalia anlaşması oluşturur. UI’yi nasıl çalıştığımız ile ilgili tartışmaların odak noktasını ise 1919’da disiplinin oluşumundan başlayarak günümüze kadar devam eden gerçekçilik-idealizm tartışması belirlemiştir. Disiplinde başat olan bu her iki mitinde ortak özelliği, UI’ye Avrupa Merkezci bir özellik vermesi,³ disipline devlet merkezli ve büyük devletler açısından bakan bir yapı kazandırmasıdır. UI disiplini son yirmi yılda geçirmekte olduğu *büyük dönüşümün* sonucu kendisini hapsedtiği bu dar kalıplardan yavaş yavaş kurtulmaya ve *1648 Westphalia Miti*⁴ ile gerçekçilik-idealizm tartışmasının

1 K.N. Waltz, “Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics”, R.O. Keohane (der.), *Neorealism and Its Critics*, Princeton, Princeton University Press, 1986, s.340.

2 Benjamin de Carvalho, Halvard Leira, John M. Hobson, “The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919”, *Millennium: Journal of International Studies* Cilt 39, Sayı 3, 2011, s.735-758.

3 Ibid., s.737.

4 Benno Teschke, *The Myth of 1648*, Londra, Verso, 2003.

koyduğu dar çerçevenin sınırlarını aşmaya başlamış, eleştirel kuram, post-modernizm, yapısalcı-sonrası kuramlar, feminizm gibi çok boyutlu ve kapsamlı tartışmaların odağı olmuştur. Bu makale tarihsel sosyoloji yaklaşımlarının Uİ'nin bu dönüşümdeki yerini incelemektedir.

Tarihsel Sosyoloji özellikle ikinci dünya savaşından sonra disiplinler arası tartışmaların içine yerleşmiştir. Farklı disiplinlerin ortodoks yaklaşımlarına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ünlü sosyolog Skocpol tarihsel sosyolojiyi “büyük ölçekli yapıların ve değişiminin temel süreçlerinin doğasını ve sonuçlarını anlamaya yönelik araştırma geleneği” olarak tanımlar.⁵ Bu anlamda uluslararası ilişkiler disiplininde makro yapı ve değişimlere olan ilgi 1980'li yılların başında gelişmeye başlamış, hızla ilerleyerek günümüzde Uİ disiplinindeki tartışmaların temel eksenini oluşturmaya başlamıştır.⁶ Tarihsel sosyolojik yaklaşımlar Kenneth Waltz'un⁷ uluslararası ilişkileri bilimsel temellere oturtmayı amaçlayan Yeni Gerçekçilik ya da yapısal gerçekçilik görüşüne karşı oluşan tepkilerin en önemlilerinden biridir. Adı üstünde uluslararası ilişkilerin hem *tarihsel* ve hem de *sosyolojik* olarak incelenmesi gerektiğinin altını çizer. Fred Halliday'in uluslararası ilişkilerdeki “sosyolojik dönüşü” tanımlarken belirtmiş olduğu gibi tarihsel sosyolojinin iki iddiası vardır: bunlardan birincisi devletin tarihselleştirilmesi, diğeri de bu tarihin uluslararası bir ortama yerleştirilmesidir.⁸ Bir başka deyişle, tarihsel sosyoloji aynı zamanda hem tarihsel hem de uluslararası olacaktır. Bu ise ana akım uluslararası ilişkiler kuramının “şimdiciliğine, pozitivismine ve sosyoloji karşıtlığına” tam zıt bir yaklaşım⁹ olup, toplumsal yapıları, tarihi ve uluslararası olgusunu bir araya getirmeyi hedefler. Amacı *toplumsal* bir uluslararası ilişkiler kuramı geliştirmektir.¹⁰ Özü devlet davranışlarını devletler sisteminin anarşik yapısının değil, *tarihsel* olarak ortaya çıkmış *toplumsal yapıların* belirlediği görüşüdür. Toplumsal değişim ve kurumların incelenmesinde sosyal bilimlerdeki

5 Theda Skocpol, *Vision and Method in Historical Sociology*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998, s.4. Aynı zamanda bkz. P. Abrams, *Historical Sociology*, Ithaca, NY, Cornell University Press, 1982; D. Smith, *The Rise of Historical Sociology*, Cambridge, Polity Press, 1991.

6 Faruk Yalvaç, “The Sociology of the State and the Sociology of International Relations”, M. Banks and M. Shaw (der.), *State and Society in International Relations*, Hemel Hemstead, Harvester, 1991, s.93-114; “Devlet”, Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 3. Baskı, 2007, s.15-52; Fred Halliday, “State and Society in International Relations: A Second Agenda”, *Millennium*, Cilt 16, Sayı 2, 1987, s.215-229, A.P.Jarvis, “Societies, States and Geopolitics: Challenges from Historical Sociology”, *Review of International Studies*, Cilt 15, No.3, s.281-93; John. M. Hobson, *The Wealth of States*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997; S. Hobden, *International Relations and Historical Sociology*, Londra, Routledge, 1998; Stephen Hobden ve John M. Hobson (der.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002; George Lawson and Robbie Shilliam, “Sociology and International Relations: Legacies and Prospects”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 23, Sayı 1, 2010, s. 69-86.

7 Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York, Mcraw-Hill, 1979.

8 Fred Halliday, “For an International Sociology”, Hobden ve. Hobson, *Historical Sociology of International Relations*, s.245.

9 Benno Teschke, “Advances and Impasses in Fred Halliday's International Historical Sociology: A Critical Appraisal”, *International Affairs*, Cilt 87 Sayı 5, 2011, s. 1088.

10 Justin Rosenberg, “Why is there no International Historical Sociology?” *European Journal of International Relations*, Cilt 12, Sayı. 3, 2006, s.180-195.

“yöntemsel ulusçuluğu” eleştirmekte ve onun yerine uluslararası ilişkiler disiplininin temel kaygılarını da içeren “yöntemsel bir uluslararasıılık” benimsemektedir¹¹.

Uluslararası ilişkiler disiplininin sosyoloji ve tarih ile zaten iç içe olduğu ileri sürülebilir. Montesquieu’den Comte’a, Marx, Spencer, Durkheim ve Weber’den Tönnies’e kadar klasik toplum kuramcıları sanayileşmeyle ortaya çıkan toplumsal değişimleri incelemişler, karşılaştırmalı kuramlar geliştirmişlerdir. Bu çalışmalarda dikkati çeken toplumsal değişimin *uluslararasına* atıfta bulunmadan toplumların sanki iç dinamikleri sonucu ortaya çıkan bir süreç gibi incelenmesidir. Bu toplum bilimlerde başat olan “içsellik” ya da “yöntemsel ulusçuluk” sorununun ya da “toplumsal olguların bir toplumun” “içsel özelliklerine atıfta bulunarak açıklanması” anlayışını yansıtır.¹² Aynı yaklaşımın bir diğer yönü ise uluslararası ilişkiler disiplininin kendi kuramsal kategorilerini sosyolojik bir toplumsal anlayıştan soyutlayarak bir “iç/dış”¹³ sorunsalı etrafında ele alması ve uluslararası toplumsal ilişkilerden “soyutlanmış” bir kategori olarak incelemesidir. Gerçekten de Uİ kendi disiplin çerçevesini iç toplum ve dış toplum arasında yaptığı bir ayırma dayandırmıştır. Klasik uluslararası ilişkiler kuramcıları Kenneth Waltz, Martin Wight, Hedley Bull gibi düşünürler uluslararası özgülüğünü iç toplumdan olan farklılığı temeli üzerine inşa etmişler, uluslararası ilişkilerin özelliklerini ortaya koymak ve incelemek isterken, jeopolitik düzenlilikleri tarihsel süreçlerden ve bunların içinde olduğu toplumsal ilişkilerden soyutlayarak açıklanması gerekeni kendisine başlangıç noktası olarak almışlardır. Agnew’un ifadesiyle uluslararası ilişkiler “topraksal bir tuzağa” düşmüş,¹⁴ devletin toplumsal boyutunu dikkate almamıştır. Bu anlayış uluslararası ilişkilere değişmeyen yapısal bir ortam varsaymakta, Uİ’nin “zamansız ve uzamsız bir uluslararası sistemde var olma mücadelesinin şartlarını incelemektedir.¹⁵ Tarihsel sosyoloji yaklaşımları ise bu ana akım yaklaşımlarından farklı olarak zamansızlığa değil, tarihe ve değişime ağırlık vermekte, değişimin ulusal ve uluslararası kaynaklarını incelemektedir. Bu “sonsuz bir aynılık”¹⁶ gösterdiği iddia edilen uluslararası sistemin işleyişine artık başatlığı sarsılmış olan Yeni-Gerçekçilik’in yaklaşımından çok farklı bir bakış açısı sergilemektedir. Sonuç olarak Uİ kuramı, sosyolojinin “içselci” ve “indirgemeci” eğilimini uluslararası ilişkiler disiplininde yinelemiş, bu iki eğilim bir arada “toplumsal ilişkilerin” *bütünsel* olarak incelenmesini engeller koyarak toplum bilimlerini “uluslararası”nın anlaşılmasını sağlayacak araçlardan yoksun bırakmıştır.¹⁷ Ancak, şayet gelişme tarihsel sosyolojinin

11 Yalvaç, “Devlet”, s.31; D. Chernilo, “Methodological Nationalism and the Domestic Analogy: Classical Resources for their Critique,” *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 23, Sayı 1, 2010, s. 87-106.

12 Yalvaç, “Devlet”, s.31; Justin Rosenberg, “The ‘Philosophical Premises’ of Uneven and Combined Development”, *Review of International Studies*, CJO 2012, doi:10.1017/S0260210512000381, s.1-29.

13 R.B.J. Walker, *Inside/Outside*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.

14 J. Agnew, “The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory”, *Review of International Political Economy*, Cilt 1, Sayı 1, 1994, s.53-80.

15 J. Hobson, G. Lawson, J. Rosenberg, “Historical Sociology”, Denmark, Robert A. (der.), *The International Studies Encyclopedia*, Vol. VI, Oxford, Wiley-Blackwell, 2010, s.3359.

16 Waltz, *Theory of International Politics*.

17 Rosenberg, “The Philosophical Premises”, s.1-2.

öngördüğü gibi iç ve dış toplum dinamiklerinin bütününe ele almadan anlamayacak toplumsal ve tarihsel bir olgu ise, o zaman bu ayrımın sorgulanması, *toplumlararası etkileşimin* değişim ve gelişme olgusuna katkılarının incelenmesi önem kazanmaktadır.

Uİ'nin tarihi ihmal ettiği anlayışı da doğru değildir. Uİ'nin bilimsel olma çabalarının ve davranışsalcılığın hâkim olduğu Soğuk Savaş döneminde önemi azalmış gibi görünse de, tarih her zaman Uİ kuramının “bir aracı” olarak yerini korumuştur.¹⁸ Disiplinin E.H.Carr, Hans Morgenthau, Raymon Aron, Martin Wight, Stanley Hoffman gibi önde gelen düşünürleri araştırmalarını tarihle desteklemişler ve tarihsel bulgular yaklaşımlarının temelinde çok önemli bir yer almıştır. Fakat tarihsel olmak ne demektir? Hobson'a göre uluslararası ilişkiler kuramcılığı tarihle ilgilendikleri ölçüde tarihe “araçsal” olarak yaklaşmışlar, tarih “şimdiye yeniden düşünmenin bir aracı değil, ama “günümüze ilişkin kuramları teyit etmek için kullanılacak” bir cevher gibi düşünülmüş, çoğunlukla belli yaklaşımları doğrulayan ya da yanlışlayan ampirik olaylar dizisi olarak bakılmıştır.¹⁹ Gerçek bir tarihsel sosyolojik yaklaşımın öncelikle “tarihi” uluslararası ilişkilere geri getirmesi, devlet ve devletler sisteminin oluşumunun tarihsel kökenlerinin uluslararası ilişkileri anlamak açısından anlamını irdelemesi gerekmektedir.²⁰

Yeni-Weberci Tarihsel Sosyoloji ve Devletler Sistemi

Uİ'de tarihsel sosyolojik çalışmaları çok genel olarak Weberci ve tarihsel materyalist yaklaşımlar olarak ikiye ayırabiliriz.²¹ Tarihsel sosyolojinin uluslararası ilişkiler disiplinde ilk geliştiği yıllarda Weberci bir yaklaşım hâkim iken, daha sonra tarihsel materyalist yaklaşımlar daha yaygınlık kazanmıştır. Makalenin bu kısımda Weberci tarihsel sosyolojinin özelliklerine ve nasıl geliştiğine değinilecek, ikinci kısımda ise tarihsel materyalist yaklaşımlar çerçevesinde oluşan ve devam etmekte olan bazı tartışmalar değerlendirilecektir.

Birinci dönem Weberci analizin temelini Weber'in devlet tanımı ile gerçekçi bir uluslararası sistem anlayışı oluşturur. Max Weber'in ünlü tanımında devlet “belli bir toprakta fiziksel gücün meşru kullanımının tekeli (başarıyla) talep eden bir insan toplumu”²² olarak tanımlanır. Halliday'in ifade ettiği gibi bu devlet anlayışı Uİ'de hâkim olan topraksal,

18 John M. Hobson ve George Lawson, “What is History in International Relations”, *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt.37, Sayı 2, 2008, s.423-429.

19 J.M.Hobson, “What's at Stake in 'Bringing Historical Sociology back in International Relations'? Transcending ‘Tempocentrism and ‘Chronofetishism’” Hobson ve Hobden, *Historical Sociology of International Relations*, s. 5.

20 Thierry Lapointe ve Frédérick G. Dufour, “Assessing the Historical turn in IR: An Anatomy of Second Wave Historical Sociology”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 25, Sayı 1, 2012, s. 99.

21 Gurminder K. Bhabra, “Talking Among Themselves? Weberian and Marxist Historical Sociologies as Dialogues without ‘Others’,” *Millennium: Journal of International Studies* Cilt 39, Sayı 3, 2011, s. 667.

22 Max Weber, *From Max Weber*, H.H. Gerth ve C. Wright Mills (der.), Londra, Routledge and Kegan Paul, 1948.

bütüncül devlet anlayışından farklı olarak devleti otonom idari bir kurum olarak görür.²³ Bu tanım, günümüz Marksist devlet kuramları tarafından sıkça eleştirildiği gibi, devlete bir otonomi atfetmekte ve bu otonomiye fiziksel gücün örgütlenme zorunluluğu etrafında kavramsallaştırmaktadır. Söz konusu anlayış Weber sosyolojisinin temelinde yatan çok nedenselli bir analizi de mümkün kılmakta, devlet ekonomik, siyasal ve ideolojik eylem biçimlerinin kesiştiği otonom bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Weberci analizin temel unsuru tek nedenselli ve yapısal açıklamalardan duyulan hoşnutsuzluktur. Weber insan eyleminin siyasal, ekonomik ve dinsel/ ideolojik boyutları olabileceğini ve bunların herhangi birine belirleyici bir rol verilemeyeceğini, birbirlerine indirgenemeyeceğini ve birbirinden bağımsız toplumsal eylem alanları olduğunu ileri sürer.²⁴

Birinci dönem Weberci tarihsel sosyoloji devlet inşası sürecinde uluslararası sistemin yeri ile ilgili tartışmalarla gündeme gelmiştir. Sosyoloji disiplinde çalışanlar 1960'lı yıllardan başlayarak farklı devlet inşası kuramları geliştirmiştir. Ancak daha sonraki yıllardaki eleştirilerin ortaya koyacağı gibi kısmen disiplinler arası bölüşmenin sonucu ve pozitivizmin sosyal bilimlerdeki egemenliği gibi farklı nedenlerle bu çalışmalar devlet inşası ve toplumsal değişim süreçlerinde devletler arası sistemden gelen baskıları göz ardı etmiştir. 1975 Yılında Felix Gilbert tarafından çevrilen Otto Hintze'nin²⁵ çalışmaları devletler sisteminin anayasal gelişmedeki etkisini göstererek farklı devlet inşası ve rejim tartışmalarına önemli katkılarda bulunmuştur. ÜI'deki birinci dönem Weberci çalışmalar Hintze'nin devletler sistemine yaptığı vurguyu ve Weber'in devlet tanımını bir araya getirip toplumsal değişim süreçlerini inceleyen çalışmalardan oluşur. Bu çalışmalar devletlerin oluşumu, merkezileşmesi ve devletin toplumdan bağımsızlaşabilmesinde devletlerarası sistemden gelen baskıları ve özellikle savaş unsurunu ön plana getirir ve stratejik ve askeri rekabetin devletleri kaynak bulmak aracılığıyla nasıl merkezileştirildiğini ve çağdaş egemenlik biçimlerine yol açtıklarını inceler. Devletler sisteminin toplumsal değişimde olan etkisi ÜI literatüründe birinci dönem Weberci çalışmaları kapsamına giren Skocpol, Tilly Spruyt, Mann, Giddens, gibi kuramcılar tarafından geliştirilmiştir.²⁶ Bunun gibi Perry Anderson, Brian Downing ve Thomas Ertman'ın çalışmalarını da birinci dönem Weberci

23 Fred Halliday, "State and Society in International Relations: A Second Agenda, *Millennium* Cilt 16, Sayı.2, 2007, s. 215-29.

24 H.N. Gerth and C. Wright Mills, *From Max Weber: Essays in Sociology*, New York, Oxford University Press, 1946.

25 Otto Hintze, "Military Organization and the Organisation of the State", Felix Gilbert (der.), *The Historical Essays of Otto Hintze*, Oxford, Oxford University Press, 1975, s. 178-315.

26 Birinci dönem Weber'ci yaklaşımların tartışması için bkz. Yalvaç "Devlet", s.33-45. Theda Skocpol, *States and Social Revolutions*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984; Charles Tilly (der.), *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1975; Charles Tilly, *Coercion, Capital and European States, AD 990-1990*, Cambridge, Basic Blackwell, 1990; H. Spruyt, *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*, Princeton, Princeton University Press, 1994; Michael Mann, *The Sources of Social Power, 1. Cilt*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986; Michael Mann, *The Sources of Social Power, II. Cilt*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993 ve *States, War and Capitalism*, Oxford, Blackwell, 1988; Anthony Giddens, *The Nation State and Violence*, Cambridge, Polity, 1985; Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Cambridge, Polity Press, 1990.

anlayış içine yerleştirmek mümkündür.²⁷ Skocpol *toplumsal devrimler*, Tilly ve Spruyt *ulus devletin ortaya çıkışı*, Mann *gücün kaynakları ve jeopolitik ile ilişkisi*, Anderson *mutlakiyetçi rejimlerin oluşması*, Anthony Giddens *modernleşme* ve ulus devletin oluşumunda askeri rekabetin etkisini, Brian Downing orta çağda *anayasal rejimlerin yıkılıp bürokratik-militer devletlerin ortaya çıkışı*, Thomas Ertman ise *geç devlet inşası* sürecinde daha önce gelişmiş olan askeri tekniklerin devletler sistemindeki rekabete etkilerini inceler.

Genel olarak birinci dönem Yeni-Weberci tarihsel sosyoloji çalışmalarıyla ilgili olarak aşağıdaki hususları söyleyebiliriz. Yeni-Weberci düşünürler devleti üniter, rasyonel bir aktör olarak gören gerçekçi devlet anlayışını eleştirip yerine *kurumsal* bir devlet anlayışı getirmekle birlikte, genel olarak gerçekçi bir uluslararası sistem anlayışını benimsemişlerdir. Birinci dönem “Yeni-Weberci çalışmaların en önemli katkısı toplumsal yapıları dışlayan uluslararası ilişkiler kuramına devletler sisteminin *toplumsal* etkisini, *uluslararası* yok sayan sosyolojik kurama da devletler sisteminin *yapıcı* etkisini göstermiş, bir *uluslararası ilişkiler sosyolojisinin* gelişmesini sağlamış olmasıdır.”²⁸ Ancak, *sosyolojik gerçekçilik* adını verebileceğimiz bu dönem çalışmaları uluslararası ilişkiler kuramına toplumsal bir devlet anlayışı ve iç toplum boyutu getirmiş olsa da, Uİ kuramı açısından bakıldığında önemli bir katkı oluşturmamış, yeni-gerçekçi devletler sistemi anlayışına sosyolojik bir içerik vererek yeni-gerçekçiliğe daha da bir geçerlilik kazandırmıştır.

İkinci dönem Yeni-Weberci çalışmalar ise bizzat Uİ kuramcıları tarafından geliştirilmiştir.²⁹ İkinci dönem içine koyabileceğimiz düşünür sayısı azdır. Bu dönem çalışmaları döneme ismini de veren Hobson’un³⁰ kendi çalışmalarından oluşur ve günümüzde yine kendisinin de dâhil olduğu ve Üçüncü Dalga adı verilen yeni bir tarihsel sosyoloji anlayışıyla farklı bir biçim almıştır. Hobson’un ikinci dönem Yeni-Weberci adını verdiği çalışmaları Weber’in çoğulcu nedensellik anlayışını daha da ileriye götürür. Birinci dönem Weberci tartışmaları, Uİ kuramı ve özellikle yeni gerçekçiliğin bir eleştirisi çerçevesinde geliştirir. Ana akım uluslararası ilişkiler düşüncesini ve yeni gerçekçiliği geçmişten koparmak, doğallaştırmak ve sonsuzlaştırmakla suçlar.³¹ Birinci dönem Weberci yaklaşımlar gerçekçi bir sistem anlayışı benimserken, görünüşte ikinci dalga tam da bu gerçekçiliği eleştirdiğini ileri sürer. Devleti yeni gerçekçilikte olduğu gibi sistemin

27 Perry Anderson, *Passages from Antiquity to Feudalism*, Londra, Verso, 1974 ve *Lineages of the Absolutist State*, Londra, Verso, 1974; Brian M. Downing, *The Military Revolution and Political Change*, Princeton, Princeton University Press, 1992; Thomas Ertman, *Birth of the Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

28 Yalvaç, “Devlet”, s.44.

29 John M Hobson, “Two Waves of Neo-Weberian Historical Sociology”, Hobson ve Hobden, *Historical Sociology of International Relations*, s. 63-81.

30 Hobson, “The Two Waves of Weberian”, s.64 –65.

31 Benzer eleştiriler için bkz. John M. Hobson’un “What’s at Stake in “Bringing Historical Sociology back into International Relations? Transcending “Choronofetishism” and “Tempocentrism” in International Relations”, *Historical Sociology of International Relations*, s.6-15; “The Historical Sociology of the State and the State of Historical Sociology in International Relations”, *Review of International Political Economy*, Cilt 5, Sayı 2, 1998, s. 356; *The State and International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 115, 123-124, 195; *The Wealth of States*.

pasif taşıyıcıları olarak değil, siyasal ve ekonomik değişimde dönüştürücü rolü olan unsurlar olarak kuramsallaştırmaya çalışır. Hobson sadece *devletler sistemini* değil, *dünya ekonomisini*, *toplumsal sınıfları* ve devletin bu sınıflarla ilişkisini de kapsayan bir analiz geliştirir. Hobson'a göre ikinci dönem Yeni- Weberci anlayış epistemolojik bir kopuşu ifade etmekte, tarihin ve değişimin incelenmesini, çok nedenselliği, çok uzamsallığı, güç kaynak ve aktörlerinin kısmı otonomilerini, karmaşık tarih ve değişim kavramlarını ve gerçekçi olmayan bir devlet otonomisi/gücü anlayışını içermektedir. Hobson bu karmaşık analizin yöntem sorununu çözmek için toplumsal yapının çift yönlü boyutunun altını çizen ve toplumsal yapıları hem yapanların eylemlerine sınırlamalar koyan hem de yapanların uluslararası yapısal sınırlamaları değiştirebilmelerine atıfta bulunan *yapılanma* kuramı aracılığıyla aşmaya çalışır.

Lapointe ve Dufour'ın belirttiği gibi ikinci dönem Weberci tarihsel sosyoloji, indirgemeci bir yaklaşımdan kaçınmak için "toplumsal dünyayı birbirinden otonom toplumsal eylem alanlarına ayırmıştır".³² Ancak Hobson'un Weberci anlayışı bu toplumsal alanlar arasındaki bütünsel ilişkinin incelenmesine baştan sınırlar koymuştur. Ekonomik ve siyasal olanı ontolojik olarak birbirinden ayırarak aşağıda tarihsel materyalist tarihsel sosyoloji çalışmalarının altını çizdiği gibi kapitalizme özgü toplumsal ilişkiler bütünü evrenselleştirmiş, uluslararası ilişkilerin tarih dışı ve Avrupa merkezli kuramının eleştirisinde önemli adımlar atmışsa da, kendisi de yapı ve sistem değişimini açıklarken *temposentrik* bir açıklamadan kaçınmamıştır.³³ İkinci dönem Yeni-Weberci analiz tarihsel kategoriler geliştirerek uluslararası ilişkileri anlamayı hedeflemekte ancak toplumsal eylemi farklı alanlara ayırarak kendisi de tarih dışı bir özellik kazanmaktadır. Lapointe ve Dufour, Hobson'un çalışmalarının çok nedenselliğini, karmaşıklığını ve indirgemeciliğini şu şekilde eleştirir: İkinci dalga Yeni-Weberci analiz "aynı anda hem her şeyi açıklamak hem de hiçbir şeyi açıklayamamak tehlikesi ile karşı karşıyadır".³⁴ Weberci analizin öngördüğü gibi, ekonomik ve siyasal alan farklı amaçların göz ardı edildiği alanlar olarak ortaya koyulur. Ancak bu alanların tarihsel olarak nasıl ortaya çıktıkları bu genel ve soyut analize feda edilir.³⁵ İç ve dış'ın birbirlerini karşılıklı olarak oluşturdukları varsayımı, aslında disiplinde hâkim olan iç/ dış ayrımını yeniden üretip³⁶ iç ve dış kavramsallaşmasının aşılmasını da engeller.

Tarihsel Materyalist Yaklaşımlar

Tarihsel materyalist anlayış temel olarak uluslararası ilişkilerin alternatif bir açıklamasını sağlamada en ümit verici yaklaşımlardan birisi olmasına rağmen, uluslararası ilişkiler disiplininde potansiyel katkısı en az tartışılmış yaklaşımdır. Bunun temel nedeni Marksizm'in yöntem ve sosyolojik analizinin dikkate alınmayıp salt bir ideoloji olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Marksizm örneğin yeni-gerçekçilik tarafından bir

32 Lapointe ve Dufour, "Assessing the Historical turn in IR", s.98.

33 Ibid. s.108.

34 Ibid., s. 107-108.

35 Ibid., s. 104, 107-108.

36 Walker, *Inside/Outside*.

iç toplum kuramı gibi değerlendirilir. Bu yaygın kanının yerleşmesinde bizzat Marksist kuramın uluslararasıyla ilgili olarak günümüze kadar devam etmiş sessizliğinin de büyük etkisi olmuştur. Günümüzde bu hızla değişmekte, tarihsel materyalizm ve Marksizm tekrar uluslararası ilişkiler tartışmalarının gündemine yerleşmektedir. Diğer tarihsel sosyolojik yaklaşımlarla karşılaştırıldığında tarihsel ve bütüncül bir açıklama şekli sunmakta, ayrıca insanın özgürleşmesiyle ilgili somut şartların iyileştirilmesine dayanan normatif bir yaklaşım benimsemektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplininde tarihsel materyalist yaklaşımların yaygınlaşması yeni gerçekçilik anlayışı ve dünya sistemi perspektiflerinin uluslararası ilişkiler gündemine girmesiyle güç kazanmaya başlamıştır. Günümüzde kapitalizmin ve yeni-liberal ideolojinin uluslararasılaşması ile birlikte kapitalist üretim biçimi devlet sınırlarını aşan ulus üstü yeni bir üretim ve sınıf yapılanması edinmiş, bu ise Marksizm'in kapitalizme ilişkin açıklamalarının yeniden değerlendirmesi sürecini başlatmıştır. Marksist anlayış için önemli olan ulus üstü bir burjuva sınıfının oluşumu, kapitalist ve kapitalist olmayan devletler arasındaki ulusal antagonizmaların azalması, evrensel bir sınıf olarak proletaryanın oluşması ve bir dünya devrimi aracılığıyla da komünist bir kozmopolisin ortaya çıkması idi.³⁷ Ancak Marksizm devletler sisteminin kapitalizmin kendisini yeniden üretmekteki işlevini göz ardı etmiş, kapitalist jeopolitiğin sosyalist bir dünya toplumunun yaratılması önünde yaratacağı sorunları dikkate almamıştır. Kees van der Pijl'in belirttiği gibi "Marksizm dış ilişkiler alanında kendi yöntemini geliştirememiştir.³⁸ Marksizm'in, devletler sisteminin dinamiklerinin kapitalist sistemin işleyişi ve kendisini yeniden üretmesinin bir parçası olarak göz ardı etmesi, Uİ çalışmalarındaki Marksizm imajını da zedelemiş, disiplinin günümüze kadar olan gelişmesi içinde Marksizm'in, devletler sisteminin süreçleri ve Uİ ile ilişkili olarak çok sınırlı bir katkısı olabileceği görüşünü başat kılmıştır. Örneğin Waltz Marksizm'i bir iç toplum kuramı olarak değerlendirir ve Uİ'nin dinamiklerini açıklamakta yetersiz bulur.³⁹ Bunun nedeni Waltz'ın Marksizm'i devletler sistemini ve yapısını kavramsallaştıramayan bir iç toplum kuramı olarak değerlendirmesidir. Waltz, Uİ'de Marksist adını verebileceğimiz tek kuram olan emperyalizm kuramlarını da aynı kapsamda değerlendirir ve devletler sisteminin yapısını açıklayamamakla eleştirir. Gerçekten de, Luxemburg, Hilferding, Lenin, Bukharin gibi emperyalizm üzerinde yazan düşünürler, kapitalizmin geldiği son aşamaya, sermayenin merkezileşip yoğunlaşmasına ve emperyalizme dikkati çekmişler, ancak "uluslararası"nın niteliği ile ilgili kuramsal bir çalışma yapmamışlardır. Jeopolitik rekabetleri, sömürgeciliği ve birinci dünya savaşını kapitalist sistemde ortaya çıkan değişikliklerin doğrudan bir sonucu olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda, bu çalışmalara araçsal bir devlet anlayışı hâkim olmuştur. Örneğin Bukharin'e göre sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması sonucu devlet sınırları içinde sermayeler arası rekabet azalmış ancak devletler dünya pazarında ulusal tekellerinin çıkarlarını savunan birer fail olmuşlardır.⁴⁰ Lenin rekabetçi

37 Teschke, "Advances and Impasses", s.1091; Fred Halliday, *Revolution and World Politics: The Rise and Fall of the Sixth Great Power*, Londra, Macmillan, 1999, s.72-82.

38 Kees van der Pijl, *Nomads, Empires, States: Modes of Foreign Relations and Political Economy*, Vol. 1 London, Pluto Press, 2008, s.viii.

39 Waltz, *Theory of International Politics*, 2. Bölüm.

40 N. Bukharin, *Imperialism and World Economy*, Londra, Merlin, 1972.

kapitalizmden tekeller kapitalizme bir geçiş olduğunu ve kapitalizmin yapısında ortaya çıkan bu değişikliğin uluslararası ilişkilerin dinamiğinde de değişiklik yarattığını ve bunun kapitalist devletleri kendi ulusal sermayeleri adına dünyayı aralarında paylaşmaya zorladığını belirtmiştir.⁴¹ Yöneltilen bütün eleştirilere rağmen dünya sistemi perspektifi⁴² devletler sistemi ile kapitalizmin ilişkisini gündeme getirmekte, ancak devletler sistemini kapitalizmin siyasal bir organı olarak incelemektedir. Ancak Wallerstein'in kapitalist üretim biçimi tanımı, kapitalizm ve devletler sistemi arasında kurduğu doğrudan ilişki ve bu ilişkiyi açıklarken benimsediği determinist yapısalcı yöntem farklı eleştirilerin hedefi olmuştur. Robert Cox'un dünya yapıları analizi ve daha sonraki yeni-Gramşiyen çalışmalar kapitalizm ve devletler sistemi ilişkisini Wallerstein'dan daha farklı bir biçimde incelemiştir. Cox "uluslararası ilişkilerin temel belirleyici ilişkisi olarak dünya sistemini değil devlet-toplum ilişkisini almanın önemini vurgular.⁴³ Cox'un devletler, sınıflar ve dünya düzenlerinden oluşan *tarihsel yapılar*⁴⁴ yaklaşımı siyasal, ekonomik ve ideolojik mücadeleleri Gramsci'nin hegemonya kavramı aracılığıyla sadece toplumsal bir olgu değil ama devletler arasındaki ilişkileri de kapsayan bir yapı içine oturtmak amacını güder. Cox'un çalışmalarını geliştiren Amsterdam Politik İktisat Okulu (APIÖ) Gramşiyen anlayışı daha da geliştirmiştir.⁴⁵ APIÖ'nun görüşlerini benimseyen düşünürler tarihsel materyalist bir ontoloji benimsemekte ve determinist tarihsel materyalist yaklaşımlara alternatif olarak *sınıf failliğinin (agency)* önemini altını çizerek tarihsel materyalizmi bir "praksis kuramı" olarak yeniden inşa etmektedir. APIÖ projesi sadece devlet merkezli yeni gerçekçiliğe değil aynı zamanda failleri ulusal gören bazı tarihsel materyalist yaklaşımlardan da kendini ayırmaktadır. APIÖ yazarları Cox'dan benimsedikleri yeni-Gramşiyen yaklaşıma ek olarak *eleştirel gerçekçi* bir yaklaşım ve eleştirel gerçekçiliğin *dönüşümsel toplumsal eylem modelini* benimsemektedir.⁴⁶ Kapitalizmin ve sermaye hareketlerinin ulus üstü niteliğine, ulus üstü sınıf oluşum ve mücadelelerine vurgu yaparak ulusötesi bir tarihsel materyalizm anlayışının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Henk Overbeek tarihsel materyalizmin ulus odaklı, uluslararası ilişkilerin de devlet merkezi yaklaşımını eleştirerek, devlet oluşum süreçleri, uluslararası sermaye hareketleri ve devletler

41 V. Lenin, *Imperialism*, Peking, Foreign Languages Press, 1973.

42 Immanuel Wallerstein, *The Modern World System, Volume I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*, Londra, Academic Press, 1974 ve *Historical Capitalism*, Londra, Verso, 1985.

43 Robert Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory" Robert O. Keohane (der.), *Neorealism and Its Critics*, New York, Columbia University Press, 1986, s. 205.

44 R. Cox, *Production Power and World Order*, New York, Columbia University Press, 1987.

45 Bastiaan von Apeldoorn, "Theorizing the Transnational: A Historical Materialist Approach," *Journal of International Relations and Development*, Cilt 7, Sayı 2, 2004, s.142-176; Henk Overbeek, "Transnational Historical Materialism," Ronen Palan (der.), *Global Political Economy: Contemporary Theories*, Londra, Routledge, 2000, s.168-183; Henk Overbeek ve Kees van der Pijl, "Restructuring Capital and Restructuring Hegemony," Henk Overbeek (der.), *Restructuring Hegemony in the Global Political Economy*, Londra, Routledge, 1993, s.168-183; Kees van der Pijl, *Transnational Classes and International Relations*, Londra, Routledge, 1998.

46 Eleştirel gerçekçilik ve Marksizm ilişkisi için bkz. Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Teorisindeki Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik," Tayyar Arı (der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-1*, Bursa, MKM, 2012, s.1-37; "Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama," *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24, 2010, s. 3-27.

sistemini aynı çerçeve içinde incelemek üzere *ulus ötesi tarihsel materyalizm* kavramını kullanır. Buradaki ulus üstü kavramı hem ulusal, hem de ulus altı ve ulus üstü alanları bir bütün olarak kapsayacak şekilde kullanılmakta ve uluslararası ilişkilerin baştan beri küreselleşen kapitalizmin ilişkilerinin bir parçası olduğunun altını çizmektedir. Özellikle, birçok ana akım uluslararası politik iktisat tartışmalarında olduğu gibi toplumsal güçleri devletlerin dışında veya üstünde değil (örneğin Krasner ve Gilpin'in yaklaşımları)⁴⁷, daha önce mevcut olan “ulusal devlet-toplum ilişkilerinin ulus ötesileşmesi” olarak görmektedir. APIO okulu kapitalizmin ulus üstü niteliğini vurgulayan bağımlılık kuramları ve dünya sistemi perspektifini de ulus üstü sınıf oluşumu ve failliğini açıklamamakla eleştirmektedir. Tarihsel materyalizmin devletlerin dış politika stratejilerini üretim ilişkilerine indirgeme eğilimine karşı olarak Kees Van der Pijl'de Marx'ın üretim biçimleri kavramından yola çıkarak *dış ilişkiler biçimleri* kavramını ortaya atmış, determinist olmayan ancak üretim süreçleriyle bir arada düşünülen bir uluslararası ilişkiler anlayışını geliştirmektedir.⁴⁸

Kapitalizm ve Devletler Sistemi İlişkisi

Günümüz tarihsel sosyoloji çalışmalarının odak noktasını oluşturan temel konulardan birisi kapitalizm ve devletler sistemi ilişkisidir. Ana akım uluslararası ilişkiler yaklaşımı kapitalizmin dinamikleri ile devletlerarası jeopolitiğin mantığını birbirinden ayırır.⁴⁹ Weberci analiz de özünde gerçekçi bir uluslararası politika anlayışı benimser ve gerçekçilikte olduğu gibi siyasal ve ekonomik alanı birbirlerinden farklı tarihsel örgütlenme biçimleri olarak ele alır. Tarihsel materyalist perspektif ise kapitalizmin özgül özelliklerinden yola çıkar. Bu konuyla ilgili olarak da ortak bir tartışma zemini yoktur ve farklı yaklaşımlar mevcuttur. Klasik Marksist düşünce kapitalizm ile ulus devlet arasında zorunlu bir ilişki olduğunu varsaymış, kapitalizmin ortaya çıkışını neden, ulus devletin ortaya çıkışını ise sonuç olarak görmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi klasik emperyalizm kuramları ise emperyalizmin dinamiklerini çoğulcu devletler sisteminin ortaya çıkardığı kuramsal sorunları dikkate almadan incelemiştir. Devletler sistemi ve kapitalizm ilişkisiyle ilgili olarak en önemli tartışmalardan biri Wallerstein tarafından geliştirilmiştir. Wallerstein'a⁵⁰ göre devletler sistemi kapitalist dünya ekonomisiyle içi içe doğmuştur ve kapitalist

47 Stephen Krasner, “Power Politics, Institutions and Transnational Relations”, Thomas Risse-Kappen (der.), *Bringing Transnational Relations Back In: Non State Actors, Domestic Structures, and International Institutions*, Cambridge. Cambridge University Press, 1995, s.260,268; Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1987, Chp. 6.

48 Van der Pijl, *Nomads, Empires, States* ve “Capital and the State System: A Class Act”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 20, Sayı 4, 2007, s.619-637. APIO'nun ulusötesi tarihsel materyalist perspektifi Türkiye ile ilgili olarak da uygulanmıştır. Mehmet G. Şenalp ve Örsen Şenalp, APIO'nun görüşlerini takip ederek Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinde ve devlet aygıtının yeniden şekillenmesinde ulusötesi sermaye fraksiyonlarının başını çektiği bir hegemonya bloğu ya da ulusötesi bir tarihsel bloğun öneminin altı çizmiştir. Mehmet G. Şenalp ve Örsen Şenalp, “Ulusötesi Kapitalizm: Sermayenin ve Devletin Ulusötesileşmesi ve Türkiye'de Ulusötesi Tarihsel Blok Oluşumu”, *Praksis*, Sayı 19, s.192-240.

49 Bkz. Alexander Wendt, “Why a World State is Inevitable”, *European Journal of International Relation*, Sayı 4, 2003, s.494.

50 Wallerstein, *The Modern World System, Volume I*.

sınıf ilişkilerinin sürdürülmesi ve artık değer transferinde kapitalizmin ayrılmaz bir parçasıdır.⁵¹ Ancak Wallerstein'in devletler sisteminin incelenmesine ilişkin ekonomist bir yaklaşım benimsemesi ve determinist yaklaşımı, farklı eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu eleştiriler temel alınarak devletler sistemi/kapitalizm ilişkisi konusunda farklı tartışmalar gündeme gelmiştir. Dünya sistemi perspektifinin yoğun olarak tartışıldığı 1970'li yıllarda, devletler sistemine yönelik Marksizm'in klasik üretim biçimi ve üretim ilişkileri tanımından yola çıkan yeni yaklaşımlar da ortaya çıkmıştı. Bu konuyla ilgili en eski katkılardan birisi Claudia von Braunmühl⁵² ve Colin Barker⁵³ tarafından yapılmıştır. Bu düşünürler kapitalist devletten bahsederken, devletler sisteminin varlığını göz ardı eden klasik Marksist çalışmalarını eleştirirler ve dünya pazarının analitik bir kategori olarak Marksist tartışmalardaki yokluğundan yola çıkarak Marksist yöntemi kapitalist devletler sistemini incelemek için geliştirirler. Braunmühl ve Barker kapitalizmi Wallerstein gibi değişim ilişkileri olarak değil daha Marksist anlamıyla üretici güçler ve üretim ilişkileri ile artık değer in elde edilmesi süreci ile ilgili olarak tanımlarlar. Bu tartışmalar gündemde iken uluslararası ilişkiler alanında ana akım devletler sistemi anlayışını eleştiren en önemli başlangıç katkılarında birisini ise John Ruggie yapmıştır.⁵⁴ Ruggie'nin yarınşacı modernleşme analizi ve bu çerçevede feodalizmin âdemi merkezizetçi sisteminden modern egemenliğe geçişini bir sorun olarak gündeme getirmesi, daha sonra uluslararası devletler sisteminin nasıl doğduğuna ilişkin çeşitli yaklaşımları da tetikleyecektir.

Kapitalizm ve devletler sistemi arasındaki ilişkiyle ilgili tartışmalar günümüzde hangisinin hangisini belirlediğinden ziyade, bizzat bu ikisi arasındaki ilişkinin nasıl anlaşılması gerektiği yönünde gelişmiştir. Konuyla ilgili sorulan soru, özünde *topraksal olmayan kapitalist piyasa ilişkileri* sisteminin niye *topraksal bir devletler sistemi* ile bir arada var olduğu sorusudur. Bir başka deyişle, kapitalist dünya ekonomisindeki siyasal biçimin niye bir dünya devleti olmayıp çoğulcu bir jeopolitik yapı gösterdiğidir. Şayet kapitalizm küreselleşme ile ulus ötesi bir yapıya sahip oldu ise, o zaman ona uyan bir ulus ötesi örgütlenme biçimi gerektirmez mi? Bu yaklaşım, devletler sistemi ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi kabul etmekle birlikte, ikisinin mantığının birbirine indirgenemeyeceğini savunur. Bu görüş David Harvey⁵⁵ tarafından savunulmuş, Üİ kuramında da Callinicos⁵⁶ tarafından gündeme getirilmiştir. David Harvey "kapitalist mantık" ile "topraksal mantık" arasında bir ayırım yapmakta⁵⁷ bunların diyalektik olarak ilişki içinde olduklarını ancak birbirinden

51 Ibid., s.348.

52 Claudia von Branmühl, "On the Analysis of the Bourgeois Nation State within the World Market Context: An Attempt to Develop a Methodological and Theoretical Approach" John Holloway ve Sol Picciotto (der.), *State and Capital: A Marxist Debate*, Londra, Edward Arnold, 1978, s.160-77.

53 Colin Barker, "A Note on the Theory of the Capitalist States" Simon Clarke (der.), *The State Debate*, Houndsmills, Macmillan, 1991 (1978), s.204-213.

54 J.G. Ruggie, "Continuity and Transformation in the Wold Polity: Toward a Neorealist Synthesis", R.O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*, Princeton, Princeton University Press, 1986, s. 131-157.

55 David Harvey, *The New Imperialism*, Oxford and New York, Oxford University Press, 2003.

56 Alex Callinicos, "How to Solve the Many-state Problem: A Reply to the Debate", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009, s.89-105.

57 Harvey, *The New Imperialism*, s. 27 ve passim.

ayrı görülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Callinicos'da jeopolitik rekabetin özgül bağımsızlığını gündeme getirir ve Marksist uluslararası ilişkiler kuramında kapitalizme indirgenemeyecek “gerçekçi bir moment” görür. Harvey ve Callinicos'un görüşlerinin birinci Weberci dönemin devletler sistemi anlayışından ne kadar farklı olduğu sorulabilir. Gerçekten de devletler sisteminin kendi özgül belirlenimleri olduğunu ileri sürmesi, Callinicos'un “Weberci çoğulcu bir model” benimsediği suçlamalarına neden olmuştur.⁵⁸ Daha Marksist yaklaşımlar ise Callinicos'u gerçekçilikle suçlamaktadırlar.⁵⁹

Güncel tarihsel materyalist yaklaşımların odak noktasını ise Siyasal Marksizm'in görüşleri oluşturmaktadır.⁶⁰ Siyasal Marksizm görüşlerini kapitalizmin bir yapısal özelliğine, ekonomi ile politikanın ayrı alanlar olarak oluşmasına kaydırır. Kapitalizmde artık değere el koyma sürecinin feodalizmde olduğu gibi siyasal güç değil ekonomik yollarla gerçekleşmesi, artık değeri elde etme gücünün siyasal alana aktarılmasını ve soyut siyasal ilişkilerin hâkimiyetini ifade eder. Ekonomik ve politik alanın ayrılması kapitalist üretim biçiminin bir özelliğidir. Bu görüşün temsilcileri olan Elen Maiksins Wood ve Ralph Brenner, Weber'in birbirine indirgenemez ve birbirinden bağımsız iki otonom toplumsal eylem alanı olarak ekonomi ve politikanın farklılaştırılmasına karşı çıkarlar.⁶¹ Bu doğru ise, Weberci ekonomi ve politika arasındaki ayırım anlamını gerek bir ideal tipin vurgulanması gerekse de ampirik olarak anlamını kaybetmektedir.

Justin Rosenberg'de jeopolitik sistemler ile kapitalizm ilişkisini yukarıda belirttiğimiz yapısal özelliğinden yola çıkarak inceler. Rosenberg sadece devletler sistemine değil anarşi olgusuna da devletler sistemi ile kapitalizm arası ilişkilerden yola çıkarak yaklaşır.⁶² Rosenberg'e göre uluslararası anarşi “jeopolitiğin bir özelliği olmaksansa” “kapitalist modernitenin bir toplumsal biçimidir.” Tarihsel gelişmenin ana akım uluslararası ilişkilerde olduğu gibi farklı egemen devletler arasındaki ilişkiler açısından incelenmesi jeopolitik dinamiklerle ilgili olarak yeterli bir açıklama sağlayamamaktadır. Rosenberg'e göre farklı jeopolitik sistemler, farklı üretim biçimlerine bağlıdır.⁶³ Birçok jeopolitik düzenin özelliği anarşi olmasına rağmen, kapitalizm öncesi sistemler çağdaş kapitalist sistemden sömürü ilişkileri nedeniyle “yapısal bir devamsızlıkla ayrılır”. Örneğin feodalizmde bir güç dengesi sistemi olamazdı zira “savaş ve siyasal gelişme artık değer elde etmenin en önemli mekanizmalarından biriydi”.⁶⁴ Bu nedenle Rosenberg, anarşi gibi güç dengesi kavramının da tarihsel gelişme süreçleri içine oturtulması gerektiğini ileri sürer.

58 Hannes Lacher ve Benno Teschke, “The Changing ‘Logics’ of Capitalist Competition”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 20, No.4, 2007, s.564-580.

59 Gonzalo Pozo Martin, “Autonomous or Materialist Geopolitics”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 20 Sayı 1, 2007, s.551-63; Neil Davidson, “Putting the Nation back into ‘The International’”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009, s.9.

60 E.M. Wood, *Empire of Capital*, Londra, New York, Verso, 2003; “The Separation of the Economic and the Political in Capitalism”, *New Left Review*, Cilt 127, 1981, s.66-95; Robert Brenner, “Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-industrial Europe”, *Past and Present*, Cilt 70, 1976, s. 30-75 ve “The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism”, *New Left Review*, Sayı 104, 1977, s. 25-92.

61 Wood, “The Separation of the Economic and the Political in Capitalism”, s.66-95.

62 Rosenberg, *The Empire of Civil Society*, Bölüm 5.

63 Ibid., s. 6.

64 Ibid., s. 140. Teschke, *The Myth of 1648*.

Güç dengesi devletlerarası anarşinin “zamansız mantığı” değil, görünmez elin uluslararası alana yansıyan şeklidir. Aşağıda değinileceği gibi, Rosenberg, güç dengesi kavramı yerine Troçki’nin *eşitsiz ve bileşik gelişme* (*combined and uneven development*) kuramının kapitalist uluslararası sistemin dinamiklerini daha iyi yansıttığını ileri sürer.

Genel hatlarıyla Rosenberg’in çalışmalarını takip eden Benno Teschke, Westphalia sisteminin modern devletlerarası ilişkilerde bir dönüm noktası olarak alınmasını eleştirir.⁶⁵ Ancak Rosenberg’den sınıf ve mülkiyet ilişkilerine daha çok ağırlık vermesiyle ayrılır. Teschke’ye göre uluslararası ilişkiler kuramı tarihsel kökenlerinden çıkarılmış bir 1648 *Westphalia Miti* üzerine kurulmuştur. 1648’de ortaya çıkan modern anlamda egemen devletlerden oluşan bir sistem değil, mutlakiyetçi devlet oluşumunda bir aşamadır. Teschke’ye göre Westphalia sisteminin “modern olmayan yapısını ortaya çıkarmak” uluslararası düzenin “sistemik yapı ilkesi olarak” anarşi değil “egemenliğin toplumsal ilişkilerini” temel alan bir yaklaşımla mümkün olabilir. Waltz’ın düşündüğünün tersine, jeopolitik düzenler “onu oluşturan birimlerin niteliklerine göre yönetilir ve bunlarda kendilerine özgü mülkiyet ilişkilerine dayanır”.⁶⁶

Teschke ve Lacher de ayrı bir sorunsala, devletler sistemi ve kapitalizm ilişkisinin zamansal boyutuna odaklanırlar. Teschke ve Lacher’e göre klasik emperyalizm kuramlarında tekeli kapitalizm ulus devletle bütünleşmiş olarak alınıyordu ve bunların araçsal bir devlet anlayışı vardı.⁶⁷ Yazarlar bu varsayımın kapitalist modernitenin niye bir devletler sistemine ihtiyacı olduğu sorusuna cevap veremediğini, kapitalizm ve devletler sistemi arasında zorunlu bir ilişki olmadığını, bu ilişkinin olumsal olduğunu ileri sürerler. Devlet oluşum süreci ve iç ve dış ayrımı kapitalizmden önce başlamıştır. Bu nedenle Lacher’e göre kapitalizmde ekonomi ve politika ayrımı devlet oluşum sürecinden sonra ortaya çıkmıştır.⁶⁸ Feodal jeopolitik düzen ile kapitalist jeopolitik düzen farklıdır. Kapitalizm sanayileşme yoluyla tam olarak 19. yüzyılda olgunluğa erişmiştir ve daha önce var olan bir devletler sistemi içinde yeşermiştir. Lacher kapitalizmin gelişme aşamalarını feodal-mutlakiyetçi-kapitalist olmak üzere sınıflandırmakta, her üçünün jeopolitiğini birbirinden ayırmaktadır. Bu nedenle Lacher’e göre Harvey ve Callinicos gibi iki ayrı mantık geliştirip bunların tarihsel “kesişme” noktalarını ortaya çıkarmak değil, tam tersinden başlayarak gerçek toplumsal ekonomik ve jeopolitik çatışmaları yeniden inşa ederek kapitalist jeopolitik rekabet ve işbirliğinin çoklu mantığını anlamak gerekir. Lacher ulus devletin kapitalizm olmadan da var olabileceğini ve kapitalizmin bugünkü gelişmesine uygun farklı siyasal biçimlere de açık olabileceğini ileri sürer. Siyasal Marksizm’in görüşlerini eleştiren Burns’a göre birden çok üretim biçiminin bir arada olabileceğini ifade eden toplumsal formasyon kavramından yola çıkarsak, meta üretiminin kapitalizmin hakim

65 Teschke, *The Myth of 1648*.

66 Ibid., s.3, 46.

67 Teschke ve Lacher, “The Changing ‘Logics’ of Capitalist Competition”, s.565-580.

68 Hannes Lacher, “Making Sense of the International System: The Promises and Pitfalls of Contemporary Marxist Theories of International Relations”, Mark Rupert ve Hazel Smith (der.), *Historical Materialism and Globalisation*, Routledge, London and New York, 2002; “International Transformation and the Persistence of Territoriality: Toward a New Political Geography of Capitalism”, *Review of International Political Economy*, Cilt 12, Sayı 1, 2005, s.26-52; *Beyond Globalization: Capitalism, Territoriality and the International Relations of Modernity*, Londra, Routledge, 2006.

bir üretim biçimi olmasından çok önce, örneğin Antik Yunan'da da⁶⁹ olabileceği ileri sürülebilir. Burns'a göre Lacher ve Wood Marx'ın kapitalizmin ya da kapitalist üretim biçiminin sadece modern dönemde ortaya çıkmış olabileceği fikrini benimsemektedirler ki bu yanlıştır. Meta üretimi (değişim için piyasada satılan bir şey) antik dünyada da vardı. Metanın sadece serbest iş gücü tarafından üretilmesi gerekmez. Burns'e göre bu bir tarihsel ve ampirik bir araştırma konusudur ve *a priori* karar veremeyiz.

Eşitsiz ve Birleşik Gelişme (EBG)

EBG kavramını Trotsky Rusya'da kapitalizm tam yeşermeden bir devrim yapıp yapılamayacağına ilişkin olarak ortaya atmıştır.⁷⁰ Trotsky bu sorunun cevabını EBG kavramı çerçevesinde açıklamıştır. Trotsky'e göre eşitsizlik tarihsel sürecin en genel yasasıdır. "Evrensel eşitsizlik" yasasından türeyen bir başka yasa ise "birleşik gelişme yasası"dır.⁷¹ Burada kullanılan gelişme kavramı, modernleşme kuramlarında olduğu gibi bütün devletlerin benzer aşamalardan geçeceği tek yönlü bir süreç değil, eşitsiz ve birleşik toplumsal değişimin bir boyutu olarak kullanılmaktadır. Trotsky'nin EBG kavramı ontolojik olarak gelişmeyi kendisine temel almakta, toplumsal yapıların evrimini gelişme dinamikleri çerçevesinde tarihsel bir süreç içine yerleştirmektedir. Trotsky kavramı Rusya'nın sosyo-politik gelişmesini açıklamak için kullanmakta, Rusya'nın Batı'nın gelişme tecrübesinden yararlanarak ikili bir aşama ile değil, "kesintisiz" ve "süreklî" bir devrim gerçekleştirebileceğini ileri sürer. Trotsky'e göre, Rusya'nın azınlıkta olan işçi sınıfı, Menşeviklerin düşündüğünün tersine, burjuva demokrasi için gerekli olan zorunlu aşamaları atlayarak İngiltere'den önce bile sosyalist devrimi gerçekleştirebilirdi. Trotsky Bolşevik devrimini kapitalizmin uluslararası gelişmesinin bir sonucu olarak görüyor, kapitalizmin yayılmacı dinamiklerinin "geri kalmış" ülkelere gelişme süreçlerinde bir "dışsal zorunluluk kamçısı" sağladığını ileri sürüyordu. Trotsky'ye göre bu süreç "tarihsel geri kalmışlığın avantajlarıyla" birlikte düşünülmeliydi. Geri kalmışlık Rusya'nın Batı Avrupa'nın teknolojik, sosyo-politik ve entelektüel edinimlerini benimsemesini sağlayacak ve Rusya sosyalist devrimin gerçekleşebilmesi doğrultusunda "birçok ara tarihsel aşamayı" atlayabilecekti.

Rosenberg Trotsky'nin EBG kuramından yola çıkarak, EBG'yi uluslararası ilişkilerin dinamiğini açıklayacak bir kavram olarak geliştirmeye çalışır.⁷² Rosenberg'e göre EBG tarihsel gelişmenin her zaman "çoğulcu ve interaktif" olmasından kaynaklanmaktadır.⁷³ EBG olgusunun kökeninde "toplumsal gelişmenin uzamsal ve zamansal eşitsizliği" ve

69 Tony Burns, "Capitalism, Modernity and the Nation State: A Critique of Hannes Lacher", *Capital and Class*, Cilt 34, Sayı 2, s.247.

70 Leon Trotsky, *The History of the Russian Revolution*, Londra, Pluto Press, 1985, s.20.

71 Ibid., s. 27.

72 Justin Rosenberg, "Basic Problems in the Theory of Uneven and Combined Development: A Reply to the CRIA Forum", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009, s.108; "Basic Problems in the Theory of Uneven and Combined Development. Part II: Unevenness and Political Multiplicity", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 23, Sayı. 1, 2010; "The 'Philosophical Premises' of"; Alex Callinicos ve Justin Rosenberg, "Uneven and Combined Development: The Social –Relational Substratum of the 'International'? An Exchange of Letters", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 21, No. 1, 2008, s.77-112.

73 Rosenberg, "Philosophical Premises", s. 4.

bunun da “çok merkezli ve interaktif” olması yatar.⁷⁴ Rosenberg, Trotsky’nin görüşlerine ontolojik bir önvarsayım- toplumlararası çoğulculuğu ekler ve uluslararası *toplumsal* nedenselliğini göstermeye çalışır.⁷⁵ Ortaya attığı soru, “uluslararası- insan dünyasının siyasal çoğulculuğunu- *toplumsal* gelişmenin eşitsiz ve birleşik niteliğinden çıkarsayabilir miyiz?” sorusudur. İkinci soru ise, siyasal gerçekçilik ile ilgilidir: “Böyle bir çıkarsama yapılabilirse bile, gerçekçi bir açıklamayı işin içine sokmadan ya da devletler sistemi ve kapitalizm ilişkisinde “gerçekçi bir an” varsaymadan jeopolitiğin dinamiklerini açıklamak mümkün müdür?” Rosenberge’ye göre Trotsky’nin EBG kavramı uluslararası kuramın gelişmesini engelleyen gerçekçi “uluslararası” anlayışı yerine sosyolojik ve gerçekçi olmayan bir uluslararası anlayış sağlamaktadır.⁷⁶ İlişkili olarak, Hobson, Lawson ve Rosenberg EBG’nin etrafında oluşan UI kuramının, uluslararası ilişkilerde dış ve iç politikanın aynı kuram altında birleştiği bir aşamayı temsil ettiğini ve toplum bilim kuramının farklı toplumsal ilişkiler arasındaki etkileşimi ve bunların sonuçlarını içine alacak şekilde yeniden şekillendirilmesini ifade ettiğini ileri sürerler.⁷⁷

Rosenberg’in kavramı uluslararası ilişkiler ortamında tartışmaya başlamasından beri EBG devletler sistemi kapitalizm ilişkisi, ulusçuluğun gelişmesi,⁷⁸ Alman toplumsal düşüncesinin 19 ve 20 yüzyıldaki entelektüel gelişimi⁷⁹, İran’ın modernleşmesi,⁸⁰ sömürgeci sonrası düşüncede Avrupa merkeziliğinin eleştirisi⁸¹ gibi farklı konuları açıklamak için kullanılmıştır. EBG sosyoloji kuramında eksik olan uluslararası bir boyutu, uluslararası ilişkilerde eksik olan sosyolojik bir boyutla⁸² bir araya getirerek toplumsal bir UI kuramı geliştirmeyi hedeflemektedir. Örneğin, aynı sorunsalı farklı bir şekilde geliştiren Buzan ve Little’dan⁸³ farklı olarak jeopolitiğin toplumsal biçimlerini ve dinamiğini tarihsel materyalist bir perspektifin içine oturtmaktadır.

Burada ayrıntılarına giremeyeceğimiz yönetsel tartışmalardan birisi de Trotsky’dan benimsenen EBG kavramının tarih üstü genel bir soyutlama mı, yoksa belli bir üretim biçiminin somut ilişki ve dinamikleri çerçevesinde mi incelenmesinin daha doğru olduğudur. Başka bir ifade ile EBG tarihsel olarak genelleştirilebilecek bir süreci mi ifade etmektedir yoksa modern kapitalist-sanayi dönemine ilişkin bir oluşum mudur? Sam Ashman, Neil Davidson, Jamie Allinson ve Alex Anievas gibi düşünürler

74 Ibid., s. 17.

75 Ibid., s. 18 (italik orijinalde), s.12.

76 Ibid., s.4.

77 Hobson, Lawson ve Rosenberg, “Historical Sociology”, s. 3358, 3363, 3366.

78 F. Dufour, “Social Property Regimes and the Univen and Combined Development of Nationalist Practices”, *European Journal of International Relations* Cilt 13, No. 4, 2007, s.583-604.

79 R. Shilliam, *German Thought and International Relation*, Londra, Palgrave, 2009.

80 Kamran Matin, “Uneven and Combined Development in World History: The International Relations of State Formation in Premodern Iran”, *European Journal of International Relations*, Cilt 13, No. 3, 2007, s.419-447.

81 Kamran Matin, “Redeeming the Universal: Postcolonialism and the Inner Life of Eurocentrism”, *European Journal of International Relations* (forthcoming).

82 Rosenberg, “Why is There no Historical Sociology”, s.13-31.

83 Barry Buzan ve Richard Little, *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*, Oxford, Oxford University Press, 2000.

eşitsiz gelişmenin tam etkilerinin oluşmasını kapitalist üretim biçiminin derinlemesine hâkim olmaya başladığı son iki yüzyıl ile sınırlamak ister.⁸⁴ Örneğin Ashman'a göre EBG Rosenberg'in ileri sürdüğü gibi tarih üstü bir olguyu temsil etse de, ancak belli özgün toplumsal şartlarda ve genelleşmiş meta üretimi şartlarında kendisini aktive eder.⁸⁵ Justin Rosenberg ve John Hobson gibi düşünürler ise EBG'yi "bütün tarihsel gelişmenin sosyolojik bir özelliği" olarak ele almaktadır.⁸⁶ Hobson, EBG'nin bu şekilde tarihestü bir soyutlama şeklinde düşünülmemesi durumunda Avrupa Merkezci bir çıkmaza girdiğini, medeniyetler arası ilişkilerin Avrupa merkezci olmayan bir problematik çerçevesinde incelenmesini öngörmektedir. Hobson'a göre Avrupa 9. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar diğer erken kalkınma yaşayan ülkelerden daha geridir. Birleşik gelişme kapitalizm dönemindeki kadar "derin" ve "eşitsiz" olmasa da kapitalizm öncesinde de yaşanmıştır. Yanı sıra, birleşme sürecinin kendisi de eşitsizdir. Birleşik gelişme'den Çin, Orta Doğu ya da Hindistan'dan çok daha fazla yararlanmış olan Avrupa ülkeleri Trotsky'nin deyimiyile, "tarihsel olarak geri kalmışlığın ayrıcalıklarını" kullanmıştır. Örneğin İngiltere, Çin'in sanayi ve tarım devrimlerinde takriben 1000 yıl önce gerçekleştirdiklerini "ödünç alıp taklit ederek" sanayileşmesini gerçekleştirebilmiştir. EBG'nin Avrupa Mucizesi'nin temel dinamiği içine yerleştirilmesi Avrupa'yı fetişleştirip, Batı kapitalist hâkimiyetini "doğallaştırma" hatta "sonsuz görme" sonucunu doğurmakta, Doğuya faillik tanımadan pasifleştirmektedir.⁸⁷ Hobson'a göre Batı'nın analitik olarak Doğu toplumlarıyla olan etkileşiminden önce geliştiği yaklaşımını bırakılmalı ve toplumsal gelişme Doğu ve Batı'nın karşılıklı etkileşim süreçleri içinde incelenmelidir.

Eşitsiz ve birleşik gelişme kavramı Türkiye gibi geç modernleşen ülkelerin gelişme süreçlerini açıklamakta da özellikle aydınlatıcıdır. Türkiye'nin dünya kapitalist sistemi ile bütünleşmesi süreci eşitsiz ve birleşik bir gelişme sonucu şekil almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması sürecinde başlayan EBG, Kemalist devrimden sonra da devam etmiştir.⁸⁸ Ancak Türkiye'de güçlü bir burjuva sınıfının olmaması nedeniyle kapitalizmin gelişmesi Ellen Kay Trimberger'in ifadesiyile "tepeden inme bir devrim"⁸⁹ ile ve bir devlet sınıfı öncülüğünde⁹⁰ gerçekleşmiştir. Türkiye'de AKP'nin iktidara gelmesi ile bu devlet sınıfının tasfiye süreci başlamış, devlet ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişki

84 Sam Ashman, "Capitalism, Uneven and Combined Development and the Transhistoric", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009, s.29-46; Davidson, "Putting the Nation Back"; Jamie C. Allinson ve Alexander Anievas, "The Uses and Misuses of Uneven and Combined Development: An Anatomy of a Concept", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009, s. 47-67.

85 Ashman, "Capitalism, Uneven and Combined Development", s. 184, 194.

86 John M. Hobson, "What's at Stake in the Neo-Trotskyist Debate? Towards a Non-Eurocentric Historical Sociology of Uneven and Combined Development", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 40, Sayı. 1, s. 147-166.

87 John M. Hobson, *The Eastern Origins of Western Civilization*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.

88 Bkz. Allinson ve Anievas, "The Uses and Misuses of Uneven and Combined Development", s.47-67.

89 Ellen Kay Trimberger, *Revolution from Above: Military Bureaucrats in Japan, Turkey and Peru*, New Brunswick, Transaction Books, 1978.

90 Van der Pijl, *Transnational Classes* ve "Capital and the State System.

değişmiş, kapitalizm hegemonik bir derinlik kazanmıştır.⁹¹ Sonuç olarak EBG'nin, Türkiye'nin geçirmiş olduğu kapitalist evreleri ve devlet dönüşümünü açıklamakta çok kilit bir kavram olduğu ve burada bir kaç cümle ile özetlediğimiz tarihsel sürecin ayrıntılı bir şekilde incelenmesinin Türkiye'nin siyasal gelişmesinin dinamiklerinin açıklanmasında önemli katkılarda bulunacağı ileri sürülebilir.⁹²

Sonuç

Yukarıdaki tartışmaların özetlediği gibi, tarihsel sosyoloji çalışmaları uluslararası ilişkiler kuramına bir dinamizm kazandırmıştır. Uluslararası ilişkiler çalışmalarına sosyolojik ve tarihsel bir anlayış eklemiş, uluslararası ilişkiler disiplinine diğer toplum bilimleri arasında yeni bir yer açmıştır. Tarihsel sosyoloji çalışmalarının bir başka önemli katkısı uluslararası ilişkiler kuramında büyük eksikliği hissedilen tarihsel materyalizmi kuramsal tartışmaların içine katmış olmasıdır. Tarihsel materyalist yaklaşımlar uluslararası sistemin dinamiklerinin belirlenmesi, değişim olanaklarının ortaya çıkarılması ve sistem dönüşümünü hedef alan eleştirel kuramlar için açıklayıcı bir potansiyele sahiptir. Son yıllarda yapılan tarihsel sosyoloji tartışmaları birinci ve ikinci dönem tarihsel sosyoloji çalışmalarının Avrupa merkezci yapısını sorgulayarak önemli adımlar atılmasını ve tarihsel sosyolojide yeni bir aşamaya gelmesini sağlamıştır. *Ana akım tarihsel sosyoloji* diyebileceğimiz birinci ve ikinci dönem Yeni-Weberci çalışmalar, rasyonalist uluslararası ilişkiler kuramının devlet bazlı yaklaşımını farklı bir biçimde de olsa sürdürmektedir. Bu nedenle Rosenberg'in uluslararası kavramına EBG kavramı aracılığıyla sosyolojik bir içerik vermektteki çabaları önemlidir. EBG Avrupa merkezci olmayan bir uluslararası ilişkiler kuramı geliştirme çabalarında da önemli bir adımdır. Devletler sistemi-kapitalizm ilişkisi ve EBG ile ilgili tartışmalar önümüzdeki dönemde yapılmaya devam edecektir. Zira özellikle sömürgeci sonrası uluslararası ilişkiler kuramı, yaptığı bütün katkılara rağmen, kendisini Avrupa merkezcilikten kurtaramamıştır.⁹³ Soyut yapısı ve toplumsal değişimi açıklayabilecek tarih ötesi bir kavram olma görüntüsüne rağmen, EBG kavramı, sadece Avrupa'daki kapitalizmin gelişmesine değil, bu gelişme sürecinde farklı toplumların interaktif oluşumuna odaklanarak bu Avrupa merkezçiliği aşabilecek bir içerik taşımaktadır. EBG, Uİ'nin ontolojik temelini *toplumsal ilişkiler (intersocial relations)* olarak yeniden oluşturmakta, böylece hem Batı hem de Doğu'yu bir bütünlük içinde anlamaya çalışan kuramsal bir çerçeve sunmaya çalışmaktadır. Bu çok genel nitelikteki gözlemlerin hem kuramsal hem de daha somut ampirik çalışmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

Hobson ve Hobden uluslararası ilişkileri de kapsayacak bir dünya sosyolojisine dikkati çeker.⁹⁴ Bunun temeli uluslararası ilişkilerle uğraşan bilim adamlarının

91 Faruk Yalvaç, "Strategic Depth or Hegemonic Depth: A Critical Realist Analysis of Turkey's Position in the World System", *International Relations*, Cilt 26, Sayı 2, s. 165-180.

92 Yazarın bu konuyla ilgili *Kapitalizm, Eşitsiz ve Birleşik Gelişme ve Türkiye'nin Dış Politika Stratejileri* isimli çalışması 2014 yılında basılacaktır.

93 Matin, "Uneven and Combined Development in World History"; Bhambra, "Talking Among Themselves?", s. 667-681.

94 Hobson ve Hobden, "On the Road towards an Ahistoricised World Sociology", Hobden ve Hobson (der.), *Historical Sociology of International Relations*, s.266-268.

benimsedikleri “tarih dışı kuram geliştirme yöntemlerini” ve bunları başlangıç noktası yapan “temel varsayımları sorgulamak”tır. Devletin otonomisi gibi kavramların a *priori* olarak benimsenmesi toplumsal kurumların tarihsel niteliğini göz ardı etmektedir. Bu nedenle analiz kategorilerinin tarihsel olarak ortaya çıkış koşullarının incelenmesi, tarihsel sosyolojik yaklaşımın başlangıç noktalarından birisidir. Uluslararası ilişkilerin temel ontolojisinin devlet, ulus, uluslararası gibi görünüşte farklı ama tarihsel olarak iç içe olan düzeyler arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak alınması, temel analiz kategorilerine sabit anlamlar atfetmektedir. Ekonomi/politika veya devlet/toplum gibi ikilikler toplumsal gerçekliğin sonsuz bir özelliği ve uluslararası ilişkiler araştırmalarının başlangıç noktası olarak alınmaktadır. Bir başka deyişle sorgulanması gerekeni baştan varsaymaktadır. Ancak bizzat söz konusu analiz kategorilerinin tarihsel kökenlerinin araştırılması ve farklı tarihsel şartlar altında edindikleri farklı anlamların ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Uluslararası ilişkilere tarihsel sosyoloji merceklerinden bakılması, Uİ disiplini hem zenginleştirmekte hem de diğer toplumbilimler arasında çok daha sağlam bir konuma yerleştirmektedir. Son dönem tarihsel sosyoloji anlayışı, uluslararası ilişkilere yeni bir tanım getirmekte, uluslararası adını verdiğimiz olguyu *toplumsal ilişkiler* açısından tanımlamaktadır. Bu durum uluslararası ilişkiler ile diğer disiplinler arasında işbirliğinin yolunu genişletip, disiplinleri aşan bir entelektüel gündem ortaya çıkarmaktadır. Uİ alanında çalışanların bu tartışmalara ne katacağı önemli bir akademik sorun olarak önümüzdeki dönem çalışmaların temellerinden birini oluşturacaktır. Yazının başında yaptığımız alıntıda Waltz’ın ulaşılmaz bir temenni gibi ifade ettiği iç ve dış politikanın aynı çerçevede anlaşılması yolunda tarihsel sosyolojinin büyük adımlar kaydettiği inkâr edilemez.

Kaynakça

- Abrams, P. *Historical Sociology*. Ithaca, NY, Cornell University Press, 1982.
- Agnew, J. “The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory”, *Review of International Political Economy*, Cilt 1, Sayı 1, 1994, s. 53-80.
- Allinson, Jamie C. ve Alexander Anievas. “The Uses and Misuses of Uneven and Combined Development: An Anatomy of a Concept” *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt. 22, Sayı. 1, 2009, s. 47-67.
- Anderson, Perry. *Lineages of the Absolutist State*, Londra, Verso, 1974.
- _____. *Passages from Antiquity to Feudalism*, Londra, Verso, 1974.
- Ashman, Sam. “Capitalism, Uneven and Combined Development and the Transhistoric”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009, s.29-46.
- Barker, Colin. “A Note On the Theory of the Capitalist States” Simon Clarke (der.), *The State Debate*, Houndsmills, Macmillan, 1991 (1978), s. 204-213.
- Bhambra, Gurminder K. “Talking Among Themselves? Weberian and Marxist Historical Sociologies as Dialogues without ‘Others’” *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 39, Sayı 3, 2011, s. 667-681.
- Brenner, Robert. “Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-industrial Europe”, *Past and Present* Cilt 70, 1976, s. 30-75.
- _____. “The Origins of Capitalist Development: A Critique of Neo-Smithian Marxism”, *New Left Review*, Sayı 104, 1977, s. 25-92.
- Bukharin, N. *Imperialism and World Economy*, Londra, Merlin, 1972.
- Burns, Tony. “Capitalism, Modernity and the Nation State: A Critique of Hannes Lacher”, *Capital and Class*, Cilt 34, Sayı 2, 2010, s. 235-255.
- Buzan, Barry and Richard Little. *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*, Oxford, Oxford University Press, 2000.
- Callinicos, Alex. “How to Solve the Many-state problem: A Reply to the Debate”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009, s. 89-105.
- Callinicos, Alex ve Justin Rosenberg. “Uneven and Combined Development: The Social – Relational Substratum of the ‘International’? An Exchange of Letters”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 21, Sayı 1, 2008, 77-112.
- Carvalho, Benjamin de, Halvard Leira, John M. Hobson. “The Big Bangs of IR: The Myths That Your Teachers Still Tell You about 1648 and 1919”, *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 39, Sayı 3, 2011, s.735-758.
- Chernilo, D. “Methodological Nationalism and the Domestic Analogy: Classical Resources for Their Critique”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 23, Sayı 1, 2010, s. 87-106.
- Cox, Robert W, “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, Robert O. Keohane (der.), *Neo-realism and its Critics*, Princeton University Press, Princeton, 1986, s. 204-54.
- Cox, R. *Production Power and World Order*, New York: Columbia University Press, 1987.

- Davidson, Neil. "Putting the Nation Back into 'the International'", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt. 22 Sayı 1, 2009, s. 9-28.
- Downing, Brian M. *The Military Revolution and Political Change*, Princeton, Princeton University Press, 1992.
- Dufour, F. "Social Property Regimes and the Univen and Combined Development of Nationalist Practices", *European Journal of International Relations* Cilt 13, Sayı 4, 2007, s. 583-604.
- Ertman, Thomas. *Birth of the Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- Evans, P. D. Rueschmeyer ve T. Skocpol. *Bringing the State Back In*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- Gerth, H.N. ve C. Wright Mills. *From Max Weber: Essays in Sociology*, New York, Oxford University Press, 1946.
- Giddens, Anthony. *The Nation State and Violence*, Cambridge, Polity Press, 1985.
- _____. *The Consequences of Modernity*, Cambridge: Polity Press, 1990.
- Gilpin, Robert. *The Political Economy of International Relations*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1987.
- Halliday, Fred. "For an International Sociology", Stephen Hobden ve John M. Hobson (der.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 244-264.
- _____. "State and Society in International Relations: A Second Agenda", *Millennium*, Cilt 16, Sayı 2, 1987, s. 215-29
- _____. *Revolution and World Politics: The Rise and Fall of the Sixth Great Power*, Londra, Macmillan, 1999.
- Harvey, David. *The New Imperialism*, Oxford ve New York, Oxford University Press, 2003.
- Hintze, Otto. "Military Organization and the Organisation of the State", Felix Gilbert, der., *The Historical Essays of Otto Hintze*, Oxford, Oxford University Press, 1975, s. 178-315.
- Hobden, Stephen. *International Relations and Historical Sociology*, Londra, Routledge, 1998.
- Hobden, Stephen ve John M. Hobson (der.). *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- Hobson, John M. ve Stephen Hobden. "On the Road Towards an Ahistoricised World Sociology", Stephen Hobden ve John M. Hobson (der.), *Historical Sociology of International Relations*, , Cambridge, Cambridge University Press, 2002.
- Hobson, John. *The Eastern Origins of Western Civilization*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- _____. *The Wealth of States: A Comparative Sociology of International Economic and Political Change*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- _____. "Two Waves of Neo-Weberian Historical Sociology", John Hobson ve Stephen Hobden (der.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 63-81.

- _____. "What is at Stake in 'Bringing Historical Sociology Back in International Relations'? Transcending 'Tempocentrism' and 'Chronofetishism' John M. Hobson ve Stephen Hobden (der.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, s. 3-41.
- _____. *The State and International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- _____. "What's at Stake in the Neo-Trotskyist Debate? Towards a Non-Eurocentric Historical Sociology of Uneven and Combined Development", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt 40, Sayı. 1, s. 147-166.
- _____, "The Historical Sociology of the State and the State of Historical Sociology in International Relations", *Review of International Political Economy*, Cilt 5, Sayı 2, 1998, s. 284-320.
- Jarvis, A.P. "Societies, States and Geopolitics: Challenges from Historical Sociology, *Review of International Studies*, Cilt 15, Sayı 3, s.281-93.
- Krasner, Stephen. "Power Politics, Institutions and Transnational Relations", Thomas Risse-Kappen (der.), *Bringing Transnational Relations Back In: Non State Actors, Domestic Structures, and International Institutions*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.
- Lacher, Hannes ve Benno Teschke. "The Changing 'Logics' of Capitalist Competition', *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 20, Sayı 4, 2007, s. 564-580.
- Lacher, Hannes. "International Transformation and the Persistence of Territoriality: Toward a New Political Geography of Capitalism', *Review of International Political Economy* Cilt 12, Sayı 1, 2005, s. 26-52.
- _____. "Making Sense of the International System: The Promises and Pitfalls of Contemporary Marxist Theories of International Relations", Mark Rupert and Hazel Smith (der.), *Historical Materialism and Globalisation*, Routledge: London and New York, 2002.
- _____. *Beyond Globalization: Capitalism, Territoriality and the International Relations of Modernity* Londra, Routledge, 2006.
- Lapointe, Thierry ve Frédéric G. Dufour. "Assessing the Historical Turn in IR: An Anatomy of Second Wave Historical Sociology", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 25, Sayı 1, 2012, s. 97-121.
- Lawson, G. ve Robbie Shilliam. "Sociology and International Relations: Legacies and Prospects", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 23, Sayı 1, 2010, s. 69-86.
- Lawson, George. "The Promise of Historical Sociology in International Relations" *International Studies Review*, Cilt 8, Sayı. 3, 2006, s. 397-424.
- _____. "Historical Sociology in International Relations: Open Society, Research Programme and Vocation", *International Politics*, Cilt 44, Sayı 4, 2008, s.343-68.
- Lenin, N. *Imperialism*, Peking, Foreign Languages Press, 1973.
- Mann, Michael. *The Sources of Social Power, 1. Cilt*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986.
- _____. *The Sources of Social Power, II. Cilt*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- _____. *States, War and Capitalism*, Oxford, Blackwell, 1988.
- _____. *The Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results*, Basil Blackwell, Oxford ve New York, 1986.

- Matin, Kamran. "Uneven and Combined Development in World History: The International Relations of State Formation in Premodern Iran", *European Journal of International Relations*, Cilt 13, Sayı 3, 2007 s. 419-447.
- _____. "Redeeming the universal: Postcolonialism and the inner life of Eurocentrism", *European Journal of International Relations* (forthcoming).
- Overbeek, Henk ve Kees van der Pijl. "Restructuring Capital and Restructuring Hegemony," Henk Overbeek (der.), *Restructuring Hegemony in the Global Political Economy*, Londra, Routledge, 1993, s. 168-183.
- _____. "Transnational Historical Materialism," Ronen Palan (der.), *Global Political Economy: Contemporary Theories*, Londra, Routledge, 2000, s. 168-183.
- Pozo Martin, Gonzalo. "Autonomous or Materialist Geopolitics", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 20 Sayı 1, 2007,
- Rosenberg, Justin. *The Empire of Civil Society: A Critique of the Realist Theory of International Relations*, Londra, Verso, 1994.
- _____. "Why is there no International Historical Sociology?," *European Journal of International Relations*, Cilt 12, No. 3, 2005. s. 307-40.
- _____. "Uneven and Combined Development: The Social Relational Substratum of the 'International?'" *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 21, Sayı.1, 2008, s. 77-112.
- _____. "Basic Problems in the Theory of Uneven and Combined Development. Part II: Unevenness and Political Multiplicity" *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 23, Sayı. 1, 2010.
- _____. "Basic Problems in the theory of uneven and combined development: a reply to the CRIA forum", *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 22, Sayı 1, 2009.
- _____. "The 'Philosophical Premises' of Uneven and Combined Development", *Review of International Studies*, doi:10.1017/S0260210512000381, s.1-29.
- Ruggie, John G. "Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", Keohane, Robert O. (der.), *Neorealism and its Critics*, Princeton University Press, Princeton, 1986, s. 131-57.
- Şenalp, Mehmet G. ve Örsen Şenalp. "Ulusötesi Kapitalizm: Sermayenin ve Devletin Ulusötesileşmesi ve Türkiye'de Ulusötesi Tarihsel Blok Oluşumu", *Praksis*, 19, s. 192-240.
- Shaw, Martin (der.). *State and Society in International Relations*, Exeter, Harvester Wheatsheaf, 1991.
- Shilliam, Robbie. *German Thought and International Relations*, Londra, Palgrave, 2009.
- _____. "The Atlantic as a Vector of Uneven and Combined Development", *Cambridge Review of International Affairs* Cilt 22, Sayı 1, 2009, s. 69-88.
- Skocpol, Theda, *States and Social Revolutions*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- _____. *Vision and method in historical sociology*, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Smith, D. *The Rise of Historical Sociology*, Cambridge, Polity Press, 1991.
- Spruyt, Hendrik. *The Sovereign State and Its Competitors: An Analysis of Systems Change*, Princeton: Princeton University Press, 1994.

- Teschke, Benno. *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, Londra, Verso, 2003.
- _____. “Advances and Impasses in Fred Halliday’s International Historical Sociology: A Critical Appraisal”, *International Affairs* Cilt 87 Sayı 5, 2011, s. 1087-1106.
- Teschke, Benno ve Hannes Lacher. “The Changing ‘Logics’ of Capitalist Competition’, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 20, Sayı 4, 2007, s. 565-580.
- Tilly, Charles (der.). *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1975.
- _____. *Coercion, Capital and European States, AD 990-1990*, Cambridge, Basic Blackwell, 1990.
- Trimberger, Ellen Kay, *Revolution From Above: Military Bureaucrats in Japan, Turkey and Peru*, New Brunswick, Transaction Books, 1978.
- Trotsky, Leon. *The History of the Russian Revolution*, Londra, Pluto Press, 1985.
- Van der Pijl, Kees. *Transnational Classes and International Relations*, Londra, Routledge, 1998.
- _____. “Capital and the State System: A Class Act”, *Cambridge Review of International Affairs*, Cilt 20, Sayı 4, 2007, s. 619-637.
- _____. *Nomads, Empires, States: Modes of Foreign Relations and Political Economy*, Cilt 1 Londra, Pluto Press, 2008.
- Von Apeldoorn, Bastiaan. “Theorizing the Transnational: A Historical Materialist Approach”, *Journal of International Relations and Development*, Cilt 7, Sayı 2, 2004, s. 142-176.
- Von Branmühl, Claudia. “On the Analysis of the Bourgeois Nation State within the World Market Context: An Attempt to Develop a Methodological and Theoretical approach” John Holloway ve Sol Picciotto (der.), *State and Capital: a Marxist Debate*, Londra, Edward Arnold, 1978, s. 160-77.
- Walker, R.B.J. *Inside/Outside*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993.
- Wallerstein, Immanuel. *The Modern World System, Volume I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World Economy in the Sixteenth Century*, Londra, Academic Press, 1974.
- _____. *Historical Capitalism*, Verso, London, 1985.
- Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*, New York, Mcraw-Hill, 1979.
- _____. “Reflections on the Theory of International Politics: A Response to My Critics”, R. O. Keohane (der.), *Neorealism and its Critics*, Princeton, Princeton University Press.
- Watson, A. *The Evolution of International Society*, Routledge, London, 1992.
- Weber, Marx. *From Max Weber: Essays in sociology*, Oxford University Press, New York, 1975.
- _____. *From Max Weber*, der. H.H. Gerth ve C. Wright Mills, Londra: Routledge and Kegan Paul, 1948.
- _____. *Economy and Society*, Cilt 1, Berkeley, California University Press, 1978.
- Wendt, Alexander, “Why a World State is Inevitable’, *European Journal of International Relation*, Cilt 9, Sayı 4, 2003, s.491-542.

- Wood, E.M. "The Separation of the Economic and the Political in Capitalism", *New Left Review*, 127, 1981, s. 66-95.
- _____. *Empire of Capital*, Londra, New York, Verso, 2003.
- Yalvaç, Faruk. "Uluslararası İlişkiler Teorisindeki Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik," Tayyar Arı (der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler*, Bursa, MKM, 2012, s. 1-37.
- _____. "Strategic Depth or Hegemonic Depth: A Critical Realist Analysis of Turkey's Position in the World System", *International Relations*, Cilt 26, Sayı 2, 2012, s. 165-180.
- _____. "Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Positivizm Sonrası Aşama," *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, No. 24, 2010, s. 3-27.
- _____. "Devlet", Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 3. Baskı, İstanbul, İletişim, 2007, s. 33-45.
- _____. "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi" *Uluslararası İlişkiler*, Cilt, 8, Sayı 29, 2011, s.71-101.
- _____. "The Sociology of the State and the Sociology of International Relations", M. Banks and M. Shaw (der.), *State and Society in International Relations*, Hemel Hemstead, Harvester, 1991, s. 93-114.

Summary

This article analyses the historical sociological turn in international relations theory. It traces the development of historical sociological approaches to international relations starting from the 1970s. Historical sociological approaches to IR originated in disciplines outside of IR, especially in sociology. It started from a recognition of the importance of the state system in social change which had been analysed only in the context of the dynamics of a single society. The methodological nationalism and positivism dominating the social sciences prevented the analysis of the international for social change and social change for the international. Indeed, the sociological turn in IR started with the recognition of the importance of the international for the analysis of social change. The first Weberian wave of historical sociology underlined the importance of pressures from the international military system for the analysis of social change. However, the first wave of HS has been criticized for having a realist understanding of the international system. Therefore, although indicating to the importance of the international military system for domestic social change and transformation, the first wave has not been very significant for the development of the theory of IR itself. The second wave of Weberian historical sociology has questioned the realist understanding which still forms the basis of the first wave. The second wave attempted to develop a multicausal and multilineal understanding of social change based, however, still on a Weberian understanding of social action and causality. However, although trying to overcome the limitations of the first wave, the second wave still kept a tempocentric framework which it wanted to avoid by not questioning the historical origins of the very categories which it sought to historicize. The historical materialist approaches to historical sociology exactly aim to analyse the historical origins of the state and system with particular reference to the dynamics of the capitalist mode of production. There have been different focuses of discussion in the historical materialist historical sociology. One issue of contention is the relation between the development of capitalism and the state system. The other major issue of discussion is the contribution of Trotsky's concept of the unequal and combined development (UEG) to the understanding of change and development in international relations. Both of these discussions aim to overcome the Eurocentric nature of mainstream historical sociology and wish to develop a non-Eurocentric conception of the international defined as intersocial relations. These different lines of discussion have created a framework of inter-disciplinary cooperation of IR with other disciplines as well as creating a space whereby IR studies can significantly contribute to the development of social change and thus to sociology as a field of study.